اعتباری که همیشه می‌ماند

لهجه تهرانی مغفول مانده است

این شهر اصالت ندارد

اینجا شهر ناشناخته‌هاست

جویندگان رازهای پنهان تهران

گردهمایی بیش از ۱۰۰ تهران‌پژوه در موسسه همشهری به مناسبت هفته تهران

[عکس‌ها: همشهری/ رضا نورالله]

گزارش
شهره کیانوش‌راد - الناز عباسیان
روزنامه‌نگار

دورهمی بزرگ تهران‌پژوهان همزمان با هفته تهران به همت مرکز تهران‌پژوهی همشهری در این مؤسسه برگزار و با حضور اندیشمندان این حوزه به تاریخچه پایتخت و اهمیت شناخت فرهنگ و آداب و رسوم و پیشینه این شهر پرداخته شد. در این مراسم به دعوت همشهری محله، تهران‌پژوهان و چهره‌های علاقه‌مند به تاریخ تهران همچون احمد مسجد جامعی، رئیس پیشین شورای اسلامی شهر تهران، محمدرضا سحاب، مدیرعامل مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب، کامران صفامنش، محقق، نویسنده و تهران‌پژوه، جواد انصافی، بازیگر و نویسنده و جمعی از تهران‌پژوهان سرشناس و علاقه‌مندان به تاریخ تهران حضور داشتند.

ما به تهران بدهکاریم

نصرالله حدادی، تهران‌پژوه ضمن تشکر و قدردانی از ۲ دهه تلاش مجموعه همشهری‌محله برای معرفی هویت تهران می گوید: «همه ما در یک درد مشترکیم. بیش از ۲۰۰ سال از پایتخت‌شدن تهران می گذرد و حالا دچار چه مسائل و مشکلاتی شده است. ما به تهران بدهکاریم. تهران‌پژوهان نقش مؤثر و بزرگی در روایت تاریخ تهران داشته‌اند. جای استاد انوار عزیز و خیلی از تهران‌پژوهان به‌ویژه جعفر شهری در این نشست خالی است و ما با یاد آنها تلاش این عزیزان برای معرفی تاریخ تهران را قدردان هستیم. امیدوارم روزی برسد که ما بتوانیم در تهرانی که حق به گردن همه ما دارد در هوایی پاک و به دور از آلودگی زندگی کنیم.»

تهران خانه امید ماست

محمود منیعی، تهران‌پژوه، سخنران بعدی مراسم است که در سخنانی درباره اهمیت برنامه‌های تهران‌پژوهی مؤسسه همشهری می گوید: «در یک سال گذشته بیش از ۹۰ نشست تهران‌پژوهی و تور تهرانگردی در مرکز تهران‌پژوهی مؤسسه همشهری برگزار شده است و میزبان بسیاری از استادان و کارشناسان تاریخ و هویت تهران و نویسندگان و معتمدان محلی، چهره‌های فرهنگی و فعالان اجتماعی بوده‌ایم. هدف از برگزاری این نشست‌ها به میزبانی همشهری محله، جست‌وجوی قصه‌ها، رازها و شنیدن روایت‌های تاریخی درباره آداب و رسوم، فرهنگ و تاریخ تهران از گذشته تا به امروز است. تهران ناگفته‌های بسیاری دارد که امیدواریم در ادامه این راه بتوانیم به هویت تاریخی همه محله‌های تهران بپردازیم و میزبان اهالی خوب و معتمدان و استادان بزرگوار باشیم.» منیعی درباره سیاست‌ها و تدابیر جدید مؤسسه همشهری در زمینه تهران‌پژوهی می گوید: «نکته مهمی که در سیاست‌های مدیرعامل مؤسسه همشهری در روزنامه هست ، توجه به قصه‌ها و داستان‌هاست؛ روایت‌هایی که در تهران اتفاق افتاده و کمتر نمونه مکتوب آنها موجود است. . این نکته می‌تواند در افزایش تعلق‌خاطر و توجه بیشتر شهروندان به تهران مؤثر باشد. بسیاری از شهروندانی که در تهران هستند تهران را نمی‌شناسند. گفتن این روایت‌ها و قصه‌ها موجب می‌شود تا بیشتر به تهران توجه کنند و دوستش داشته باشند. تهران خانه امید ماست. اقدام ارزشمند دیگری که مؤسسه همشهری انجام داده این بوده که افراد را خارج از تفکرات سیاسی با دیدگاه‌های مطالعاتی و پیوست اجتماعی خوب دعوت کرده و این اتفاق خوب و میمون افتاده‌است. من کمال قدردانی را از همکاران همشهری محله که فارغ از مسئولیت‌های اداری با عشق و علاقه به‌دنبال ارتقای تهران هستند دارم.»

با گویاسازی شهر، به تهران معنا ببخشیم

در ادامه این نشست محسن مهدیان، مدیرعامل مؤسسه همشهری ضمن ابراز مباهات از حضور در جمع استادان تهران‌پژوه ،درباره اجرای طرح گویاسازی شهر تهران توسط این مؤسسه می گوید: «گویاسازی شهر تهران یکی از دغدغه‌هایم است و مجموعه همشهری تلاش دارد بخش‌های مختلف شهر تهران را گویاسازی کند. در قدم اول، تصمیم داریم با همکاری سازمان بهشت زهرا(س) گلزار شهدای این مرکز را گویاسازی کنیم. معتقدیم قدم‌به‌قدم و نقطه به نقطه تهران روایتی دارد و ما باید به آن معنا ببخشیم. برای مثال برای نقاطی که شهدای هسته‌ای ما ترور شدند می‌توان گویاسازی کرد. خاطرم هست در یک تور تهران‌گردی در خیابان شهرستانی، اهالی، عکس شهید فتحی را -که شهید امربه‌معروف و نهی از منکر این محله بود- در آن نقطه قاب کرده بودند و می گفتند پدرش پای دار از قاتلش گذشت. واقعا تهران چنین ویژگی‌ای دارد که با مردم حرف می‌زند و به آن محله معنا می‌بخشد.»

۱۴مهر، روز مهم تاریخ تهران

ابتدای این مراسم بعد از تلاوت قرآن کریم، عبدالله درویش از پژوهشگران محله کن اشعاری را با لهجه کنی که ریشه در زبان تاتی دارد می‌خواند و فضای مراسم را آماده گفتن و شنیدن از طهران می کند. پخش ویدئویی کوتاه از گزارش‌های اخیر همشهری محله، شروعی نیکو برای سخنرانی مهرشاد کاظمی، نویسنده و پژوهشگر است. او درباره علت نامگذاری ۱۴ مهر به نام روز تهران می گوید: «این نامگذاری، اقدام شایسته‌ای بود که توسط شورای اسلامی چهارم شهر تهران در سال ۱۳۹۵ صورت گرفت. مقدمات این کار، یک سال قبل از تصویب شروع شده بود و در آن زمان که بنده در اداره فرهنگ و ارشاد اسلامی شهر تهران حضور داشتم، تهران‌پژوهان و مورخان روزهای مختلفی را به شورا پیشنهاد دادند و پس از برگزاری جلسات متعدد به این جمع‌بندی رسیدیم که ۱۴ مهر را انتخاب کنیم.» کاظمی درباره ارتباط این تاریخ و حوادث امضای فرمان مشروطه می گوید: «مرداد سال ۱۲۸۵ فرمان مشروطه توسط مظفرالدین‌شاه امضا و همان سال نخستین جلسه مجلس شورای ملی در ۱۴ مهر در محل تالار برلیان کاخ گلستان برگزار شد. چندماه بعد در ۱۸دی قانون اساسی ایران توسط مجلس اول تنظیم شد و به امضای مظفرالدین شاه رسید و پس از ۱۰ روز شاه درگذشت. جانشین او محمدعلی‌شاه میانه خیلی خوبی با مجلس نداشت و اختلافاتی هم میان مشروطه‌خواهان به‌وجود آمد تا جایی که شیخ فضل‌الله نوری در اعتراض به این قانون و مشروطه‌طلبان در حرم حضرت عبدالعظیم(ع) بست نشست. سرانجام اعتراض‌ها به نتیجه رسید و متممی به قانون اساسی اضافه شد. در بند چهارم این متمم که در ۱۴ مهر ۱۲۸۶ شمسی به تصویب رسید تهران پایتخت ایران معرفی شد. همین بهانه‌ای شد تا روز ۱۴ مهرماه توسط شورای چهارم شهر تهران به‌عنوان روز تهران نامگذاری شود و امید است این روز در شورای فرهنگ عمومی کشور نیز به تصویب برسد.»

۲ مهمان ویژه

از مهمان‌های ویژه این دورهمی استاد کامران صفامنش از تهران پژوهان بنام کشور است که کمتر در محافل و نشست‌ها حضور پیدا می کند. با این حال او به دعوت همشهری به این نشست آمده و از علاقه‌اش به تهران‌پژوهی و راه‌اندازی مؤسسه تهران‌شناسی می گوید: «حدود ۱۲ هزار فیش از ساختمان‌های ارزشمند تهران نوشتم و تعداد بسیاری از خانه‌های تهران را جانمایی کردم که از ۶۰۰ مورد آن توسط دانشجوها عکاسی شد. مکان و نقش خانه‌های قدیمی را که اکنون از بین رفته و دیگر وجود ندارد، به خوبی در خاطر دارم. به پشتوانه این اطلاعات و اصالت، کتابی ۶جلدی با موضوع تهران تالیف و منتشر کرده‌ام. همچنین ۴جلد کتاب ۵۰۰ صفحه‌ای درباره هویت تهران و یک مقاله ۳۰ صفحه‌ای درباره دایره‌المعارف تهران در کارنامه درخشان تهران شناسی‌ام موجود است. در کنار این فعالیت‌ها ۳۳۰۰ نقشه تهران را خریدم و موزه نقشه تهران را برپا کردم.» در بخش دیگری از این مراسم محمدرضا سحاب، مدیرعامل مؤسسه جغرافیایی و کارتوگرافی سحاب از تاریخچه نقشه‌کشی تهران و نقش پدر و پدربزرگ خود در ترسیم نخستین نقشه‌های تهران و اماکن گردشگری این شهر سخن گفت.

> **نکته مهمی که در سیاست‌های مدیرعامل مؤسسه همشهری در روزنامه هست، توجه به قصه‌ها و داستان‌هاست؛ روایت‌هایی که در تهران اتفاق افتاده و کمتر نمونه مکتوب آنها موجود است. این نکته می‌تواند در افزایش تعلق‌خاطر و توجه بیشتر شهروندان به تهران مؤثر باشد**

حسن ختام دورهمی بزرگ تهران‌پژوهان نمایش یک فیلم برای نخستین بار بود

به تماشای تهران هزاره‌ها

بخش پایانی دورهمی تهران‌پژوهان پایتخت به نمایش و اکران فیلم مستند «تهران هزاره‌ها» به کارگردانی محمد مقدم اختصاص داشت که مورد اقبال بسیاری از حاضران قرار گرفت. فیلم تهران هزاره‌ها روایتی است از کلانشهر تهران که در پس ظاهر خاکستری‌اش تاریخ چند هزار ساله‌ای زیر میلیون‌ها تن سیمان، آهن و آسفالت قرار دارد و برخی از اکتشافات کاوشگران از هویت تاریخی این شهر پرده برمی‌دارد. این فیلم به ۲بخش موضوعی تفکیک می‌شود.

کامران صفامنش، محقق و تهران‌پژوه

تهران را ساکنان و مکان‌های قدیمی می‌سازند

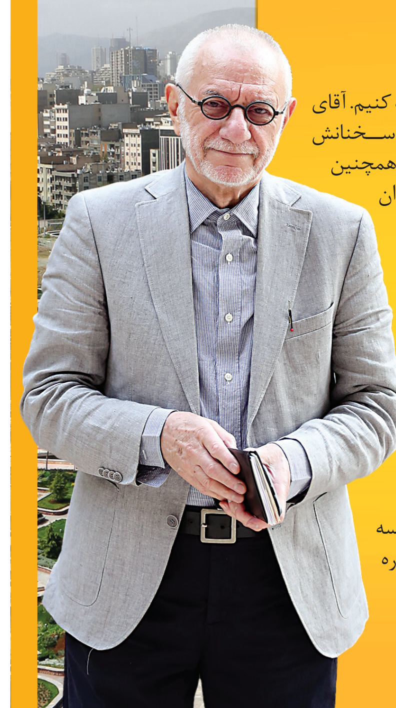

اولین تهران‌گردی من به سال ۱۳۲۵ برمی گردد؛ درست زمانی که ۴۰ روزه بودم و من را از دروازه شمیران با کالسکه به خیابان هدایت آوردند. در سال‌های بعد باید همان مسیر را طی می کردم و به مدرسه می‌رفتم. تهران آن دوران جای امنی بود که من بچه ۶ساله می‌توانستم تنها به مدرسه بروم و فقط بار اول پدر و مادرم همراهم بودند. از خیابان هدایت تا دروازه شمیران را پیاده می‌رفتم.

نعمت اجاره‌نشینی

اما گرایش به تاریخ‌شناسی من مربوط به دورانی است که پدر و مادرم من را به تهران گردی بردند. هنوز بعد از گذشت این مدت تصویر میدان مخبرالدوله و چهارراه لاله‌زار را به خوبی به‌خاطر دارم. در تقاطع لاله‌زار - استانبول زیر چادرهای رنگی می‌ایستادیم. جلوی سینما متروپل که هوای خنک سینما را بیرون می‌داد جایگاه من بود. پدرم می‌رفت سراغ شیرینی‌فروشی که در زیرزمین آبنبات درست می کرد و من آنجا می‌ایستادم تا از هوای خنک و بوی عطری که در کولر بود استفاده کنم.ما مستأجر بودیم و به همین‌خاطر در اغلب محله‌های تهران اجاره‌نشینی کردیم. همین موضوع برای من نعمتی بود تا در تمام محله‌های تهران ساکن باشم و در این‌باره شناخت پیدا کنم؛ از خیابان ژاله، امیریه تا سیدخندان و....برای ادامه تحصیل به آمریکا رفتم. در حوزه شهرشناسی، تاریخ شهر و طراحی شهر کار کردم و یک سال‌ونیم قبل از حمله صدام به تهران رسیدم. آن زمان دانشجو بودم و برای دیدن پدر و مادرم به تهران آمدم. می‌خواستم ۴هفته بمانم، اما ۴۰سال است که ماندگار شده‌ام. در طول سال‌های رفته درباره تهران و هویت و معماری آن به‌صورت حرفه‌ای کار کرده‌ام.

گنجینه‌ای ارزشمند از شهر

بهترین فکر این است که چگونه باید داستان تهران را روایت کنیم. آقای عبدالله انوار درباره جاهای مختلف تهران صحبت می کرد و من سخنانش را ضبط می کردم. نزدیک به ۲۰ پروژه در تهران انجام داده‌ام. همچنین عکس‌های اصیل تهران تاریخی را گردآوری کرده و با نقشه تهران تاریخی «عبدالغفار» که از پدربزرگم به ارث برده بودم، توانستم گنجینه ارزشمندی از تهران پدید آورم.قدیمی‌ترین عنصر شهر تهران کف بازار تهران است؛ جایی که جسد زن ۷۰۰۰ ساله پیدا شد. من در حوزه بدنه اصلی تهران جاده ابریشم کار کرده‌ام و همینطور میدان کاخ‌فروشان، مال‌فروشان، نخستین کاروانسراهای ایران و آثار و اجساد زیر آنها که قدیمی‌ترین عنصر فیزیکی تهران است. برای تهران‌شناسی باید روی مکان‌ها و سابقه افراد باسابقه تهران کار شد .از اینکه در مؤسسه همشهری و دورهمی تهران‌پژوهان حضور پیدا کردم، مفتخرم. تشکیل و فعالیت گروه تهران‌پژوهی اقدامی ارزشمند است. با باور و علاقه به همین تهران‌پژوهی بود که من هم مؤسسه تهران‌شناسی را راه‌اندازی کردم و در آن به پژوهش و تحقیق درباره تهران پرداختم و کتاب‌ها و مقاله‌هایم ماحصل آن است.

محمدرضا سحاب، نقشه‌نگار و پژوهشگر

حکایت نقشه ۹۰ساله تهران

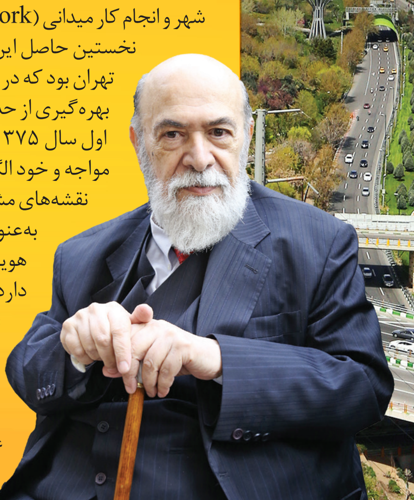

۸۹سال از روزگاری که پدربزرگم، ابوالقاسم سحاب، با کمک فرزندش، عباس (پدرم) برای نخستین‌بار مؤسسه نقشه‌کشی ایران و تهران را در محله دولاب راه‌اندازی کرد، می گذرد. این راهی شد تا پدرم، استاد عباس سحاب، با تهیه و ترسیم نخستین نقشه گردشگری (توریستی) شهر تهران به انگلیسی در سال ۱۳۱۵نخستین گام را در زمینه تاسیس مؤسسه‌ای در بخش خصوصی برای ارائه اطلاعات جغرافیایی در ایران و خاورمیانه بردارد. او در دوره دبیرستان، در مدت ۶ماه نخستین نقشه شهر را به زبان لاتین با یک شیشه مرکب چین، چند قلم هاشور و یکی-دو متر کاغذ کالک تهیه کرد. بعداز ۴ماه همین نقشه را با اوزالید در هزار نسخه منتشر کردند و با فروش این نقشه‌ها توانستند، نسخه فارسی نقشه را هم تهیه کنند.

انتشار ۱۵۰نقشه از شهر

از آن زمان تاکنون این مؤسسه موفق به طرح و کارتوگرافی و چاپ و انتشار بیش از ۱۵۰نقشه از شهر تهران و حومه آن به زبان‌های فارسی، انگلیسی، فرانسه و آلمانی برای مصارف گردشگری، مطالعاتی، اداری و... شده است. علاوه بر آن، با تالیف و انتشار کتاب‌های راهنمای گردشگری و اطلس‌های جغرافیایی از کلانشهر تهران اقدامات مؤثری در زمینه اطلاع‌رسانی و انفورماتیک به انجام رسانده است. برای انجام این رسالت بزرگ ابتدا تهیه نقشه‌ای به‌عنوان پایه و مبنا، سرلوحه برنامه‌ریزی قرار گرفت تا بتوان آن را با مقیاس‌های متناسب و اطلاعات متنوع در رده‌بندی‌های گوناگون چاپ و منتشر کرد. اجرای چنین پروژه‌ای برای این مؤسسه امکان‌پذیر شد، زیرا در نتیجه چنین سابقه مطالعاتی و خدماتی در زمینه نقشه‌نگاری (کارتوگرافی) و جغرافیا و با برخورداری از آرشیو غنی مؤسسه و بهره‌مندی از تصاویر ماهواره‌ای، منابع و مستندات و نرم‌افزارهای تازه‌تر این کار تحقق یافت.

الگویی برای تهیه اطلس‌ها

در ادامه کار، در دهه‌های ۶۰و ۷۰خورشیدی، با گسترش شهر و تغییر اسامی و مقایسه نام‌های قدیم و جدید و روزآمد (Up-to-date)کردن نقشه‌ها، گروه‌هایی تشکیل شدند و زیرنظر مسئولان فنی مؤسسه به فعالیت پرداختند. همینطور، در دسترس‌نبودن برخی اطلاعات و منابع لازم در سازمان‌ها و ادارات بخش خصوصی و مؤسسات دولتی، باعث شد تا با اعزام گروه‌های کارشناسی در گستره تهران بزرگ یا در واقع بازدید وجب به وجب شهر و انجام کار میدانی (Field work)، اطلاعات مورد نیاز به‌دست آید. نخستین حاصل این تلاش اطلس فشرده (Concise Atlas) تهران بود که در ۴۸صفحه رحلی با روشی نو و بی‌سابقه با بهره‌گیری از حداکثر فضای صفحات، به‌عنوان ضمیمه کتاب اول سال ۱۳۷۵چاپ و منتشر شد که با استقبال همگانی مواجه و خود الگویی شد برای تهیه کتاب‌ها، اطلس‌ها و نقشه‌های مشابه. معتقدم با توسعه تهران، «تهرانشناسی» به‌عنوان یک موضوع قابل توجه در جهت شناخت هویت پیشین و تاریخی این شهر اهمیت بسیاری دارد و گروه تهران‌پژوهی همشهری در این راه قدم گذاشته است. بی‌تردید رسیدن به کمال مطلوب و نتیجه دلخواه در این برنامه، بدون کمک و همکاری ویژه کارشناسان تهران‌پژوه، صاحب‌نظران و علاقه‌مندان عملی نخواهد شد.

عبدالله درویش؛ مردی که دغدغه زبان مادری‌اش را دارد

زیر و زبرهای گویش کنی در شمال شهر جاری است

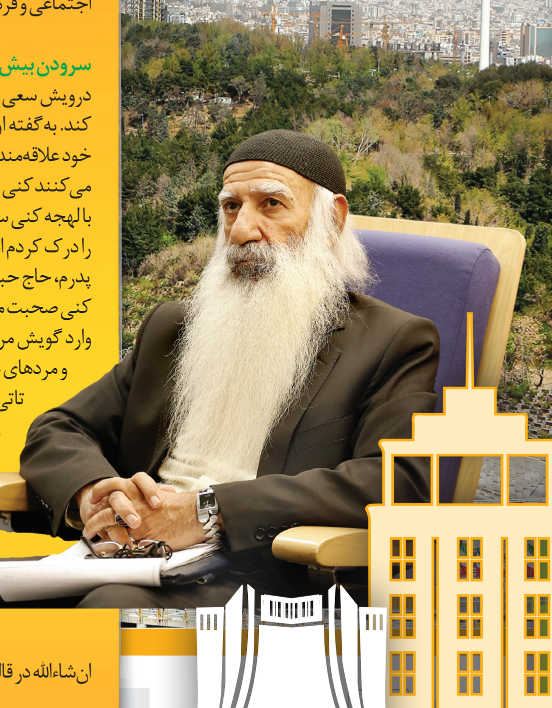

زبان و لهجه منطقه قصران و پهنه شمال و غرب تهران بخشی از میراث ناملموسی است که در حافظه پیرمردها و پیرزن‌های پابه‌سن گذاشته این شهر جامانده است؛ گویشی برگرفته از زبان قدیمی تاتی که تا سال‌های زیادی زبان اصلی جمعیت فراوانی از مردمان این شهر بود. در این میان گویش و لهجه کنی که بخش عمده‌ای از گویش اهالی روستاهای غرب تهران و حاشیه البرز را شامل می‌شد همچنان در این محله تاریخی جان دارد و به همت دوستداران فرهنگ و ادب نقل زبان اهالی است.

خسارات فراموشی یک گویش

عبدالله درویش، پیرمرد پابه‌سن گذاشته‌ای است که سال‌هاست به احیای زبان مادری و گویش کنی پرداخته و در این زمینه اشعاری سروده است؛ اشعاری که جز زبان اصیل کنی روایتگر سبک زندگی روزگاری است که بوی صمیمیت و سادگی می‌داد. درویش زبان مادری را در شکل‌گیری هویت و شخصیت افراد مؤثر می‌داند و می گوید: «زبان مادری بر تداوم و پیوند فرد با گذشته و ریشه او تأثیرگذار است. اگر بگوییم که با فراموشی یک گویش یا زبان در اصل یک قوم همراه با پیشینه تاریخی، اجتماعی و فرهنگی از بین می‌رود بیراه نگفته‌ام.»

سرودن بیش از ۷۰۰شعر با لهجه کنی

درویش سعی دارد در گویش روزمره خود از زبان کنی استفاده کند. به‌گفته او چند سالی جوان‌ترها هم به زبان آبا و اجدادی خود علاقه‌مند شده‌اند و در محافل و دورهمی‌های محلی سعی می‌کنند کنی صحبت کنند. درویش تا به امروز بیش از ۷۰۰شعر با لهجه کنی سروده است. او می گوید: «زمانی که صحبت‌کردن را درک کردم اهالی محله کن به این گویش صحبت می کردند. پدرم، حاج حبیب‌الله درویش، تا سال ۱۳۷۰ که فوت کرد فقط کنی صحبت می‌کرد. تقریباً از اوایل دهه ۴۰ کم‌کم لغات تهرانی وارد گویش مردم کن شد، همان زمان که ماشین به روستا آمد و مردهای ده کم‌کم کت‌وشلوار پوشیدند.» ریشه زبان کنی، تاتی است. درویش می گوید: «این زبان و گویش در روستاهای کن، سولقان، کشار، رندان، امامزاده داوود(ع) و کیگا تا شمیران و تجریش و تا لواسانات و اوشان و فشم هم لهجه اصلی مردم محسوب می‌شد. تفاوت این گویش‌ها در زیروزبر بود اما ریشه یکسانی داشتند. تا به امروز بیش از ۶۰۰کلمه جدید در لهجه کنی پیدا کرده‌ام که ان‌شاءالله در قالب یک مجموعه کتاب چاپ خواهد شد.»

گفت‌وگو با زوج هنرمند و پژوهشگر تاریخ شفاهی و نمایش‌های آیینی

جغرافیای تاریخی و فرهنگی تهران حفظ شود

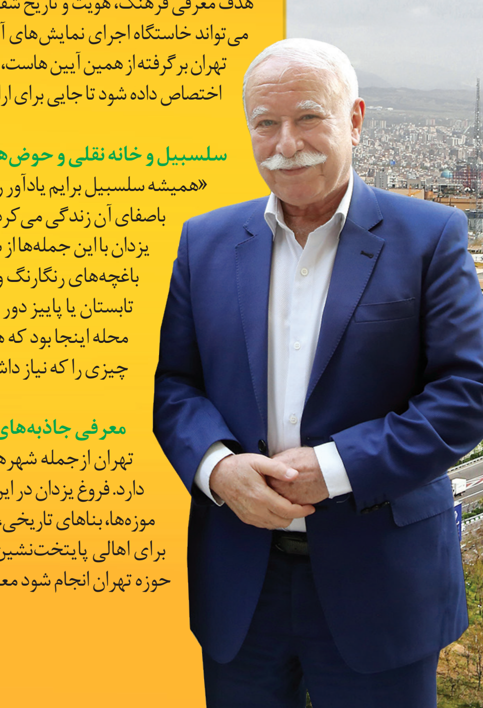

جواد انصافی و فروغ یزدان زوج هنرمند و پژوهشگر در حوزه آئین‌ها و تاریخ شفاهی هنر نمایش از [illegible]

[illegible]

البرز؛ پس‌زمینه همیشگی تصاویر پایتخت

[illegible]

فلسفه در تهران جامعیت دارد

[illegible]

محله‌ها را به مردم بسپارید

[illegible]

بزرگ‌ترین مدرسه شهروندسازی ایران

[illegible]

اهمیت تعلق خاطر در حیات تهران

[illegible]

طهران خواب ندارد!

[illegible]